

Mgr Elżbieta Pędziałek-Kunert

Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego

**Realizacja zasady swobodnej oceny dowodów w procesie cywilnym i procesie karnym
w kontekście orzecznictwa Sądu Najwyższego**

**The realization of the principle of the unfettered consideration of evidence in civil
procedure and criminal procedure in the context of jurisprudence of the Supreme Court**

Abstract

The principle of free assessment of evidence is one of the most important principles of the civil and criminal process. Its limits, as indicated by the Supreme Court case law, are determined by the following factors: logical, statutory, ideological and doctrines of law indicating non-normative criteria, e.g. logical criterion, life experience, legal and psychological. The principle is the instruction of the conduct of the evaluation of the collected evidence. In the scope of implementation of the principle of free assessment of evidence, the Supreme Court has repeatedly spoken, as well as the law. A large number of Supreme Court rulings on the application and implementation of this principle are leading to the conclusion that its interpretation still raises some uncertainty in the context or direction of the evaluation covers the full scope of application of the above criteria and factors. The question is whether the case and the criteria for the free assessment of evidence submitted by the jurisprudence line as well as the doctrine of legal science should all be fulfilled together in the performance of judicial review and should only confine itself to the evidence presented.

Key words: free assessment of evidence, evidence, civil trial, criminal proceedings, evaluation criteria.

Wstęp

Zasada swobodnej oceny dowodów jest jedną z ważniejszych zasad procesu cywilnego i karnego. Jej granice jak wskazuje orzecznictwo Sądu Najwyższego wyznaczają

czynniki: logiczny, ustawowy, ideologiczny oraz doktryna prawa wskazująca na kryteria pozanormatywne np. kryterium logiczne, doświadczenie życiowe, legalne, psychologiczne. Zasada ma charakter instrukcji postępowania przeprowadzanej oceny zebranego materiału dowodowego. W zakresie realizacji zasady swobodnej oceny dowodów wielokrotnie wypowiadał się Sąd Najwyższy, jak również nauka prawa. Znaczna ilość orzeczeń Sądu Najwyższego w zakresie stosowanie i realizacja tej zasady skłania do wniosku, iż jej interpretacja nadal budzi pewne wątpliwość, w kontekście czy kierunek dokonywanej oceny obejmuje pełny zakres stosowania w/w kryteriów i czynników. Zastanowienia wymaga fakt czy przedstawione przez linię orzeczniczą, jak również doktrynę nauk prawnych czynniki i kryteria swobodnej oceny dowodów, powinny wszystkie łącznie zostać spełnione podczas realizacji działań oceniających sądu i czy powinny tylko ograniczyć się do przedstawionych dowodów.

Zasada swobodnej oceny dowodów jest zasadą procesu cywilnego i procesu karnego wyrażoną w przepisach art. 233 kodeksu postępowania cywilnego (dalej: k.p.c.)¹ i art.7 kodeksu postępowania karnego (dalej: k.p.k.)² Przepis art. 233 k.p.c. ogólnie precyzuje w jaki sposób sąd ma dokonać swobodnej oceny zebranego materiału dowodowego. Z literalnej interpretacji przepisu 233 k.p.c. można wysnuć wniosek, iż na podstawie zakresu przedmiotowego sprawy sąd dokonując swobodnej oceny, kieruje się własnym przekonaniem, daje wiarę lub też nie daje wiary przedstawionym dowodom i zaistniałym, poznanym okolicznościom, dokonuje ustalenia doniosłości dowodów, ostatecznie wydając osąd w sprawie. Nieco bardziej precyzyjne i konkretne, wydaje się być ujęcie zasady swobodnej oceny dowodów w przepisie art. 7 k.p.k., gdzie ustawodawca ustala, iż dokonując swobodnej oceny, organy kierują się zasadami prawidłowego rozumowania, wskazaniem wiedzy i doświadczenia życiowego. W treści obu przywołanych przepisów, określających sposób postępowania w zakresie czynności końcowej swobodnej oceny zebranego materiału dowodowego realizowanej przez sąd, nie odnajdujemy precyzyjnych czynników i kryteriów jakimi ma kierować się sąd przy tej jakże ważnej czynności, mającej ogromne znaczenie dla stron procesu, ale również całokształtu postępowania. Zastosowane pojęcia, w mojej ocenie ogólne i abstrakcyjne, takie jak: własne przekonanie, moc dowodowa, jak również prawidłowe rozumowanie wymagają dodatkowej interpretacji i doprecyzowania. Ponadto odnosząc się do wskazania „wszechstronnego rozważenia zebranego materiału” w przepisie

¹ Ustawa z dnia 17 listopada 1964r.- Kodeks postępowania cywilnego, Dz.U. Nr 43,poz.296, z późn. zm.

² Ustawa z dnia 6 czerwca 1997r. – Kodeks postępowania karnego, Dz. U. Nr 89, poz. 555, z późn. zm.

art. 233k.p.c. należy podjąć rozważania czy sąd dokonując oceny kieruje się tylko dowodami, środkami dowodowymi wskazanymi w ustawie, czy użyte przez ustawodawcę powyższe stwierdzenie pozwala sądowi na ocenę sensu largo, ujmując inne elementy ujawnione podczas postępowania.

Brak szczegółowego określenia w przepisie kryteriów swobodnej oceny dowodów przyczynił się do licznych wypowiedzi przedstawicieli doktryny w zakresie interpretacji zasady swobodnej oceny dowodów, jak również wielu rozstrzygnięć Sądu Najwyższego w zakresie stosowania przepisu art. 233 k.p.c. i 7 k.p.k. na podstawie różnych stanów faktycznych. Odnosząc się do tematu podjętej analizy, warto już na wstępie zwrócić uwagę na kilka najbardziej charakterystycznych i oddających istotę zasady swobodnej oceny dowodów, również wyznaczających, wskazujących granicę swobody sędziowskiej oceny, orzeczeń Sądu Najwyższego. W orzeczeniach Sądu Najwyższego (dalej: SN) tj. z 26 listopada 1949r. WaC 154/49, DPP 1950, nr 3; z 29 sierpnia 1974r., I CR 338/74, Biul. SN 1974, nr 12, poz. 227; z 20 marca 1980r. II URN 175/79, OSNCP 1980, nr 10, poz.200, wyznaczono pewien zakres rozumienia i interpretowania granic swobodnej oceny dowodów. Wskazano, iż granice te są ustalone przez trzy czynniki: logiczny, ustawowy oraz ideologiczny. Ocena dokonywana przez sąd powinna być oparta na regułach logicznego myślenia i konstruowania wniosków poprawnych logicznie. Własne przekonanie sądu nie może naruszać zasad logiki formalnej, jak również sąd nie może wysnuwać wniosków, które nie wynikają z zebranych dowodów. Własne przekonanie sądu nie może naruszać zasady logicznego powiązania wniosków z zebraniem w sprawie materiałem.³ Sąd Najwyższy w tezach swoich orzeczeń wielokrotnie podkreślał powyżej wymienione kryteria, w tym najczęściej czynnik logiczny, który powinien towarzyszyć realizacji zasady swobodnej oceny dowodów. Niemniej jednak, granice czy też kryteria realizacji zasady swobodnej oceny dowodów są wyznaczone poprzez: obowiązek wyprowadzenia przez sąd z zebranego materiału dowodowego wniosków logicznie prawidłowych (zgodnych z zasadami logicznego rozumowania), ramy proceduralne (ocena dowodów musi respektować pewne warunki określone przez prawo procesowe, w szczególności art. 227 - 234 k.p.c.), wreszcie poziom świadomości prawnej sędziego oraz dominujące poglądy na sądowe stosowanie prawa. Swobodna ocena dowodów dokonywana jest przez pryzmat własnych przekonań sądu, jego wiedzy i posiadanego zasobu doświadczeń życiowych, ale powinna także uwzględniać wymagania prawa procesowego oraz reguły

³Kodeks postępowania cywilnego Komentarz, Postępowanie rozpoznawcze. Postępowanie zabezpieczające, t.1, red. T. Ereciński, Warszawa 2012, s. 1098

logicznego myślenia, według których sąd w sposób bezstronny, racjonalny i wszechstronny rozważa materiał dowodowy jako całość, dokonuje wyboru określonych środków dowodowych i - ważąc ich moc oraz wiarygodność - odnosi je do pozostałego materiału dowodowego.⁴ Powyższa interpretacja jest jak najbardziej prawidłowa i zasadna, jednakże czy w pełni odpowiada w jaki sposób sąd ma realizować zasadę swobodnej oceny dowodów.

Kolejną ważną kwestią, którą nakreślę, a która stała się przedmiotem rozważań głównie doktryny, jest kwestia czy zasada swobodnej oceny dowodów jest zasadą tzw. naczelną, którą kieruje się organ procesowy w prowadzeniu postępowania, głównie dowodowego, czy też jest zasadą nie związaną z postępowaniem dowodowym. W powyższym zakresie istnieją różne poglądy i interpretacje, które przedstawię w rozwinięciu dokonanej analizy i własnych przemyśleń.

Przyznanie sądowi w przepisie art. 233 § 1 k.p.c. prawa do swobodnej oceny dowodów oznacza, że to do sądu należy wybór określonych środków dowodowych według mocy ich oddziaływania na przekonanie sędziowskie oraz prawo do ich oceny, która aczkolwiek jest oceną swobodną, to jednak nie może pozostawać w sprzeczności z regułami logicznego rozumowania i wnioskowania oraz z zasadami doświadczenia życiowego.⁵ W orzeczeniu z dnia 14 grudnia 2006r. SN stwierdza, iż swobodna ocena dowodów dokonywana jest przez pryzmat własnych przekonań sądu, jego wiedzy i posiadanego zasobu doświadczeń życiowych, uwzględnia wymagania prawa procesowego oraz reguły logicznego myślenia, według których sąd w sposób bezstronny, racjonalny i wszechstronny rozważa materiał dowodowy jako całość, dokonuje wyboru określonych środków dowodowych i - ważąc ich moc oraz wiarygodność - odnosi je do pozostałego materiału dowodowego.⁶ Ponadto swobodna ocena należy do własnych kompetencji każdego sądu orzekającego w sprawie, wyraża istotę działalności orzeczniczej i stanowi gwarancję niezawisłości sędziów i sądów.⁷ Analizując powyższe zdanie SN należy zadać pytanie, który z tych wymienionych czynników podczas dokonywanej swobodnej oceny dowodów jest najważniejszy, czy czynniki znajdują łączne zastosowanie czy też sąd stosuje je w ustalonej kolejności i rozłącznie, który z nich jest najistotniejszy przy dokonywanej ocenie.

Teoria swobodnej oceny dowodów

⁴Wyrok SN z dnia 7.07.2003, sygn. II UK 258/02, Lex/el. nr 590250

⁵Wyrok SN z dnia 5.02.2002r., sygn. I PKN 848/00, Lex/el. nr 560529

⁶Wyrok SN z dnia 14.12.2006r., sygn. I UK 161/06, Lex/el. nr 950393

⁷Wyrok SN z dnia 16.02.2005r., sygn. I UK 190/04, Lex/el.nr 603751

Pojęcie „zasad procesu” nie jest jednoznaczne i zamiennie używane są terminy: naczelna zasada, podstawowa zasada. Zasada swobodnej oceny dowodów jest zasadą kodeksową, wyraźnie sformułowaną w przepisie ustaw. Zasada swobodnej oceny dowodów przez doktrynę prawa cywilnego, nie uznawana jako reguła naczelna, natomiast przez doktrynę procedury karnej jako jedna z naczelnych dyrektyw procesowych. Najogólniej ujmując zasady naczelne procesu to zasady, którymi kieruje się organ procesowy w prowadzonym postępowaniu. Naczelne zasady należy również rozumieć jako pewne idee, które wyznaczają kierunek interpretowania i stosowania przepisów prawa. W. Siedlecki wprowadził kategorię naczelnych zasad procesowych, które zdefiniował jako centralne idee poglądów prawnych na istotę, cel i funkcje instytucji procesu cywilnego na tle zasad ustrojowych państwa.⁸ Z kolei E. Waśkowski dokonał podziału zasad postępowania cywilnego na dwie kategorie. Pierwsza kategoria to zasady bezwzględne, podstawowe, wynikające z samej istoty postępowania cywilnego, a druga kategoria to zasady względne, konstrukcyjne. Zasadę swobodnej oceny dowodów zaliczył do kategorii drugiej – konstrukcyjnej.⁹ Wyjaśnienie takiego zakwalifikowania zasady swobody oceny znajdujemy w twierdzeniu, iż zasada ta stosowana jest na końcowym etapie prowadzonego procesu postępowania dowodowego, nie odnosi się do całego postępowania dowodowego, tym samym zaszeregowana została jako tzw. zasada konstrukcyjna. Można na przykład przyjąć jednak inną interpretację i uznać, iż zasada swobodnej oceny dowodów jest zasadą konstrukcyjną, odnosi się tylko do postępowania dowodowego, nie do sensu largo procesu cywilnego. W literaturze dotyczącej postępowania dowodowego została wskazana i określona systematyka zasada postępowania dowodowego. Postępowanie dowodowe to system oparty na konkretnych założeniach, w tym zasadach, które wyznaczają przebieg postępowania, formę, obowiązki i prawa uczestników postępowania.¹⁰ Określone są również w postaci katalogu zasad, ujmowanego w sposób szeroki, ogólny. Wskazuje się, iż naczelne zasady procesu cywilnego to zasada prawdy, kontradiktoryjności, jawności, ustności i pisemności, równości stron. W ujęciu węższym, podział zasad procesu cywilnego wskazuje na tzw. Zasady konstrukcyjne odnoszące się do postępowania dowodowego, które znajdują zastosowanie na konkretnym etapie prowadzonego postępowania czyli na zasadę koncentracji, zasadę bezpośredniości i zasadę swobodnej oceny dowodów. Wobec powyższego należy uznać, iż zasady naczelne nadają kierunek i wyznaczają stosowanie prawa w zakresie szeroko rozumianego procesu,

⁸J. Jodłowski, W. Siedlecki, *Postępowanie cywilne. Część ogólna*, Warszawa 1958, s. 136

⁹E. Waśkowski, *Podręcznik procesu cywilnego*, Wilno 1932, s. 95-98

¹⁰Dowody i postępowanie dowodowe w sprawach cywilnych, red. Błaszczak Ł. Markiewicz K., Warszawa 2015, s. 199

natomiast zasady konstrukcyjne dotyczą części procesu zwanej postępowaniem dowodowym i kierują się tzw. zasadami konstrukcyjnymi. Dla przypomnienia przeciwstawny system formalnej oceny dowodów oparty jest na regułach dowodowych wyznaczonych przez ustawodawcę, gdzie większe znaczenie mają konkretne okoliczności sprawy niż wartość dowodu. Niemniej jednak, stanowisko dotyczące klasyfikacji zasady swobodnej oceny dowodów nie jest jednolite i przez jednych badaczy, przedstawicieli doktryny jest umiejscawiana w katalogu naczelných zasad procesowych, a przez innych w katalogu tzw. zasad konstrukcyjnych. W mojej ocenie prawidłowe jest podejście, które wskazuje na zasadę swobodnej oceny dowodów jak zasadę konstrukcyjną. Nie budzi żadnej wątpliwości i wymaga pełnej aprobaty twierdzenie, że w podmiotowym zakresie zasada ta odnosi się tylko co do osoby sędziego i ma charakter uniwersalny. Zasada swobodnej oceny dowodów znajduje zastosowanie w postępowaniu procesowym, jak i w postępowaniu nieprocesowym, a w ograniczonym zakresie zasada ta występuje w postępowaniu egzekucyjnym. Odnosząc się do doktryny, przywołania wymaga również teoria swobodnej oceny dowodów znajduje również swoje źródło w koncepcji swobodnego dowodu przedstawionej przez Luhmanna. Istota swobodnej oceny dowodów polega na niekrępowaniu sądu formalnymi regułami prawnymi, które odgórnie wyznaczałyby sposób dokonywania tej oceny. Sędzia ocenia moc dowodową i wiarygodność poszczególnych dowodów na podstawie swojego wewnętrznego przekonania wspartego doświadczeniem życiowym i zasadami logiki. Usankcjonowana przez prawodawcę swoboda sądu w ocenie dowodu ma w możliwie największym stopniu zapewnić zgodność ustaleń faktycznych z rzeczywistością.¹¹ Trafnie autor tej teorii wskazuje, iż wiarygodność dowodów to wewnętrzne przekonanie sądu oparte na doświadczeniu życiowym i zasadach logiki. Można wysnuć wniosek, iż zastosowanie łącznie tych kryteriów jest jak najbardziej prawidłowe, albowiem doświadczenie życiowe stanowi różny wachlarz doświadczonych sytuacji, nie koniecznie mających sens logiczny. Tym samym należy ograniczyć kryterium doświadczenia życiowego Sądu do takiego, który nosi znamiona racjonalnego i zachowującego sens logiczny.

Przez lata w doktrynie i orzecznictwie ukształtowało się jednolite stanowisko co do teorii legalnej oceny dowodów, natomiast co do teorii swobodnej oceny dowodów podejmowano różne dyskusje często wskazujące na istnienie trzeciego systemu tzw. dowolnej oceny dowodów, który bardziej kształtuje się jako odrębny system. Ramy swobodnej oceny dowodów art. 233 § 1 k.p.c. wyznaczone są wymaganiami prawa procesowego,

¹¹S. Lewandowski, Retoryczne i logiczne podstawy argumentacji prawniczej, Monografia 2015, Lex/el. nr 251171

doświadczenia życiowego oraz regułami logicznego myślenia, według których sąd w sposób bezstronny, racjonalny i wszechstronny rozważa materiał dowodowy jako całość, dokonuje wyboru określonych środków dowodowych i wając ich moc oraz wiarygodność, odnosi je do pozostałego materiału dowodowego.¹² Zasada swobodnej oceny dowodów oparta jest na kryterium proceduralnym – przepis prawa, logicznym i świadomościowym (czynnik doświadczenia życiowego) oraz posiadanej wiedzy, doświadczeniu życiowym przez sąd. Takie kryteria wskazuje zarówno Sad Najwyższy jak i doktryna. Nie są to jednak kryteria wskazane wprost w przepisie art. 233§1 k.p.c. Z przepisu wynika, iż sąd ocenia dowody na podstawie własnego przekonania na podstawie wszechstronnego rozważenia zebranego materiału dowodowego. Podział teorii oceny dowodów przyjęty przez E. Waškowskiego wskazując na pierwszy formalny system oceny dowodów, w którym sąd kieruje się przepisami formalnymi, drugi system zupełnej swobody sędziowskiego przekonania, w którym z kolei sąd ustala stronę faktyczną sprawy według swego przekonania, na podstawie ogólnego wrażenia jakie wywarł przedstawiony przez strony materiał oraz trzeci system, gdzie sąd ocenia znaczenie dowodów według ich wewnętrznej wartości, kierując się przy tym prawami logiki, wynikami badań naukowych, doświadczeniem życiowym oraz przytaczając podstawy dla których uznaje te lub inne fakty za dowiedzione lub niedowiedzione.¹³ E. Waškowski uznaje system trzeci za najlepszy w zakresie oceny dowodów zebranych w sprawie i analizy stanu faktycznego sprawy albowiem nie stawia sędziemu sztucznych granic oceny, nie przeszkadza mu w wykryciu prawdy, a jednocześnie nie otwiera drogi samowoli sędziowskiej. Do powyższego poglądu nawiązuje również H. Mądrzak, który wskazuje na teorię legalnej oceny dowodów i teorie dowolnej oceny dowodów, gdzie ostatnia teoria – dowolnej oceny dowodów odnosi się do ogólnego wrażenia sądu jakie sobie wyrobił o okolicznościach sprawy bez potrzeby ujawniania motywów i sposobu rozumowania.¹⁴ Odnosząc się do powyższego stanowiska należy wskazać, iż w obecnym systemie procesu cywilnego, ze względu na kontrolę instancyjną orzeczeń nie istnieje tak naprawdę dowolna ocena dowodów, albowiem sąd w uzasadnieniu orzeczenia zobowiązany jest do podania motywów rozstrzygnięcia, które stały się przedmiotem kontroli instancyjnej. Zatem dowodzi to, że swobodna ocena dowodów i realizacja zasady nie jest całkowicie pozbawiona kontroli. Przepis art. 233 § 1 k.p.c. jest przepisem dotyczącym oceny dowodów. Z orzecznictwa SN w zakresie kontroli wynika, iż aby zarzucić jego naruszenie skarżący powinien wskazać, jaki

¹²Wyrok SN z dnia 10.06.1999r. sygn. II UKN 685/98, OSNP 2000/17/655, www.sn.pl

¹³Waškowski E., Podręcznik procesu, s. 95-97

¹⁴Postępowanie cywilne, red.H. Mądrzak, Warszawa 2003, s.66-67

konkretnie dowód mający istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy sąd uznał za wiarygodny i mający moc dowodową albo za niewiarygodny i niemający mocy dowodowej i w czym przy tej ocenie przejawia się naruszenie zasady swobodnej oceny dowodów.¹⁵ Zarzut naruszenia 233 k.p.c. często sprowadza się do niedopuszczalnej polemiki z oceną sędziowską dowodów i jest nieskuteczny. Zatem podnosząc fakt naruszenia zasady swobodnej oceny dowodów należy dokonać dokładnej analizy uzasadnienia zajętego stanowiska w sprawie przez sąd i wydanego orzeczenia. Przysługujące sądom prawo swobodnej oceny dowodów musi być tak stosowane, by prawidłowość jego realizacji mogła być w toku instancji sprawdzona.¹⁶ Sąd I i II instancji dokonuje oceny dowodów i przedstawia ją w uzasadnieniu wyroku, takie stanowisko wyraził SN w wyrok z dnia 5 września 2002r. II CKN 916/00.¹⁷ Wynikające z art. 233 § 1 k.p.c. uprawnienie sądu do swobodnej oceny dowodów nie może być dowolnie kwestionowane przez uczestników postępowania sądowego. Klasyfikując zasadę swobodnej oceny dowodów w kategorii zasad konstrukcyjnych należy stwierdzić, iż jest najważniejszą zasadą konstrukcyjną w kontekście prawidłowej oceny zebranego materiału dowodnego a następnie dokonania subsumcji stanu faktycznego z przepisem prawa, co de facto skutkuje w zakresie mądrego, rozważnego orzeczenia. Za trafne należy uznać stanowisko E. Waśkowskiego i tych wszystkich autorów, którzy nie umiejscawiają zasady swobodnej oceny dowodów w katalogu zasad naczelných, przewodnich, podstawowych, zasad decydujących o istocie postępowania cywilnego.¹⁸ Zasadne jest więc usytuowanie zasady swobodnej oceny dowodów w katalogu zasad konstrukcyjnych albowiem jest zasadą dotyczącą techniki ustalenia podstawy faktycznej rozstrzygnięcia. Sędzia dokonuje oceny dowodów, bada określoną rzeczywistość, jego działanie ma charakter poznawczy. W związku z tym podstawowym zadaniem sądu jest ocena dowodów, jako głównego elementu orzekania. Swobodna ocena dowodów odnosi się do wyboru określonych środków dowodowych i do sposobu ich przeprowadzenia. Mają one być ocenione konkretnie i w związku z całym zebrany materiał dowodowy.¹⁹ Ocena dowodów polega na ich zbadaniu i podjęciu decyzji, czy została wykazana prawdziwość faktów, z których strony wywodzą skutki prawne. Celem sądu jest tu dokonanie określonych ustaleń faktycznych, pozytywnych bądź negatywnych, i ostateczne ustalenie stanu faktycznego stanowiącego

¹⁵Wyrok SN z dnia 18.01.2002r., sygn. I CKN 132/01, Lex/el. nr 53144

¹⁶Wyrok SN z dnia 08.08.1967r., sygn. I Cr 58/67, Lex/el. nr 6204,

¹⁷Wyrok SN z dnia 5.12.2002r., sygn. II CKN 916/00, Lex/el. nr 56897

¹⁸ M. Jasilkowski ,Dowody i postępowanie dowodowe.....s. 235

¹⁹T. Ereciński, Kodeks postępowania cywilnego Komentarz..... s. 1097

podstawę rozstrzygnięcia.²⁰

Swobodna ocena dowodów jako zasada występuje również w procesie karnym, ale przypisuje się jej zdecydowanie większe znaczenie i kwalifikuje jako naczelną zasadę procesu karnego. Przedstawia jedną z najważniejszych zasad procesu karnego. W procedurze karnej nie dokonano podziału zasad na naczelne i konstrukcyjne, jednakże w nauce procesu karnego odnajdziemy twierdzenia, iż jest to zasada związana ściśle z postępowaniem dowodowym. Odnosząc się do powyższego twierdzenia, należy wskazać, iż K. Marszał kwalifikuje zasadę swobodnej oceny dowodów jako zasadę dotyczącą postępowania dowodowego.²¹ Wyeksponowania wymaga również ogólny podział koncepcji oceny dowodów w procesie karnym przez K. Marszała. Pierwsza koncepcja to tzw. ustawowa ocena dowodów zawierająca tzw. czynnik legalny. Druga koncepcja swobodnej nie kontrolowanej oceny dowodów, gdzie jak podkreślił autor organ sądowy dokonuje oceny według swego przekonania bez obowiązku dowodzenia słuszności swej oceny i bez kontroli instancyjnej. Natomiast trzecia koncepcja swobodnej kontrolowanej oceny dowodów to system, w którym sędzia nie jest skrupowany żadnymi regułami dowodowymi, z góry narzucającymi ocenę dowodów. Ocena sędziego jest nieskrupowana oparta na wewnętrznym przekonaniu, które kształtuje się w toku postępowania dowodowego. Sąd kieruje się wskazaniem wiedzy i doświadczenia życiowego, a tok rozumowania musi podlegać regułom logiki. W taki sposób dokonana przez sędziego ocena dowodów zostaje uzewnętrzniona w uzasadnieniu orzeczenia i poddana kontroli.²² Przepis art. 7 k.p.k. w odróżnieniu od przepisu art. 233k.p.c. dokładniej precyzuje sposób oceny zgromadzonego materiału dowodowego, wyróżnia kryteria, które kształtują swobodną ocenę dowodów w procesie karnym. Ustawodawca w przepisie art. 7 k.p.k. poleca przy dokonywaniu oceny kierowanie się: zasadami prawidłowego rozumowania, wskazań wiedzy i doświadczenia życiowego. Jednak kryteria powyższe również wymagają interpretacji. Określone kryteria znajdują zastosowanie tylko wobec przeprowadzonych dowodów w postępowaniu dowodowym. Wskazuje, iż należy ocenić wszystkie dowody ze względu na całokształt okoliczności ujawnionych w postępowaniu i mających znaczenie dla rozstrzygnięcia; należy kierować się zasadami prawidłowego rozumowania czyli zgodnie z regułami logiki formalnej, wskazaniem wiedzy tzn. nauki w danej dziedzinie oraz wskazań płynących z doświadczenia życiowego oceniającego dowody.²³ Stosowanie zasady doznaje

²⁰Wyrok SN z dnia 24.10.2003r., sygn. II CK 75/02 Lex nr 602224,

²¹K. Marszał, *Proces karny*, Katowice 1996, s. 68

²²Ibidem, s. 73-74

²³S. Waltoś, P. Hoffmański, *Proces karny, Zarys systemu*, Warszawa 2013, s. 255.

wyraźnego ograniczenia i sąd nie powinien oceniać wszystkich okoliczności, które zaistniały w prowadzonym postępowaniu dowodowym. Zasada swobodnej oceny dowodów *de facto* dotyczy etapu postępowania sądowego, ale również obowiązuje i jest stosowana na etapie postępowania przygotowawczego. Postępowanie dowodowe w procesie karnym obejmuje dowody urzędowe i wnioskowane przez strony. W szerokim zakresie materiału dowodowy w sprawie karnej powstaje w wyniku czynności zleconych w pierwszym etapie procesu karnego czyli postępowaniu przygotowawczym. W procesie karnym jest zasadą posiadającą węzłowe znaczenie dla procesu i realizuje określoną treść ideologiczną i społeczną. W doktrynie procesu karnego istnieje podział zasad obowiązujących w postępowaniu dowodowym, podobnie jak w procesie cywilnym. Jednak podział ten został wyznaczony kryterium zdefiniowania bądź niezdefiniowania w przepisie ustawy. Zdefiniowane zasady, z którymi ściśle jest powiązana zasada swobodnej oceny dowodów to zasada prawdy materialnej, zasada obiektywizmu, zasada *in dubio pro reo*, zasada bezpośredniości. W realizacji zasady w procesie karnym jasno wskazano, że dla zebranych dowodów stosuje się kryterium: logiki formalnej, kryterium wiedzy i doświadczenia życiowego. Nie obowiązuje legalna ocena dowodów, która byłaby wskazana przez ustawodawcę. Ważnym elementem jest fakt, iż zasada swobodnej oceny dowodów w procesie karnym dotyczy wszystkich organów postępowania, jednakże należy podkreślić, że końcowa ostateczna ocena pozostaje w gestii sądu. Wyczerpująco podział zasad procesu karnego przedstawił M. Cieślak, gdzie zasadę swobodnej oceny dowodów wskazał jako zasadę naczelną, zasadę pierwszego stopnia, zasadę funkcjonalną i zasadę postępowania dowodowego.²⁴ Znaczenie dla realizacji zasady ma wiedza i doświadczenie życiowe, które są w chwili oceny istotnymi przymiotami sędziego. Doktryna procesu karnego nie ukształtowała do dnia dzisiejszego jednolitego systemu oceny dowodów. Wyodrębnia się nawet cztery systemy dowodów. Natomiast S. Waltoś wyodrębnia dwie zasady (systemy) oceny dowodów: zasadę legalną i zasadę swobodnej oceny dowodów. Jego zdaniem dzisiejsza swobodna ocena dowodów, jest bardziej racjonalną oceną dowodów. Jednak w rzeczywistości kodeks postępowania karnego nie uznaje teorii legalnej oceny dowodów i jego przepisy nie zawierają żadnych dyrektyw, które nakazywałyby określone ustosunkowanie się do konkretnych dowodów, jak również przepisy te nie wprowadzają różnic co do wartości dowodowej poszczególnych dowodów. SN stwierdził, iż " Kodeks postępowania karnego nie uznaje teorii legalnej oceny dowodów i przepisy tego kodeksu nie zawierają żadnych dyrektyw, które nakazywałyby określone ustosunkowanie się do

²⁴ M. Cieślak, *Polska procedura karna. Podstawowe założenia teoretyczne*, Warszawa 1984, s. 203-206

konkretnych dowodów, jak również przepisy te nie wprowadzają różnic co do wartości dowodowej poszczególnych dowodów" (wyrok SN z 11 lipca 1977 r., V KR 92/77 OSNKW 1978, nr 6, poz. 67; tak samo wyrok SN z 11 czerwca 1981 r., I KR 78/81, OSNPG 1982, nr 2, poz. 22). Ten pogląd wydawać się może oczywisty, lecz gdy przychodzi wyciągnąć z niego konsekwencje odnoszące się do konkretnych sytuacji, okazuje się, że praktyka ma z tym trudności, które znajdują odbicie w orzecznictwie SN i SA.²⁵ Przykładem powstawania powyższych trudności jest teza orzeczenia SN, która stwierdza, że nie można więc podzielić poglądu, że większą wartość dowodową mają wyjaśnienia oskarżonych złożone w toku postępowania przygotowawczego niż wyjaśnienia składane na rozprawie. Ocena każdego dowodu pozostawiona jest bowiem sądowi orzekającemu, który obowiązany jest dokonywać jej z uwzględnieniem wskazań wiedzy oraz doświadczenia życiowego, jak również z uwzględnieniem całokształtu okoliczności ujawnionych w toku przewodu sądowego (wyr. SN z 11.7.1977 r., V KR 92/77, OSNKW 1978, nr 6, poz. 67).²⁶

Podobnie jak w procesie cywilnym swobodna ocena dowodów jest ograniczona przez kryterium takie jak wiedza; doświadczenie życiowe, zasady prawidłowego rozumowania interpretowane jako zasady logiki formalnej. Za reprezentatywne możemy uznać stanowisko wyrażone przez SN, że zasada swobodnej oceny dowodów, leżąca u podstaw prawidłowego wyrokowania, nie może prowadzić do dowolności ocen i takiego wyboru dowodów, którego prawidłowości nie dałoby się skontrolować w trybie rewizyjnym [ob.apelacyjnym]. Ustalenia faktyczne wyroku tylko wtedy nie wykraczają poza ramy swobodnej oceny dowodów, gdy poczynione zostały na podstawie wszechstronnej analizy przeprowadzonych dowodów, których ocena nie wykazuje błędów natury faktycznej czy logicznej, zgodna jest ze wskazaniami wiedzy i doświadczenia życiowego oraz prowadzi do sędziowskiego przekonania, odzwierciedleniem którego powinno być uzasadnienie orzeczenia - SN z 5 IX 1974 r., II KR 114/74, OSNKW 1975, z. 2, poz. 28."²⁷ Sąd orzekający, sporządzając uzasadnienie, ma obowiązek nie tylko uwzględnić wszystkie dowody przeprowadzone w sprawie, lecz jednoznacznie dokonać ich oceny z uwzględnieniem wymogów art. 7 k.p.k. Przekonanie sądu o wiarygodności określonych dowodów pozostaje pod ochroną zasady wyrażonej w art. 7 k.p.k. tylko wtedy, kiedy spełnione są warunki: ujawnienia całokształtu okoliczności sprawy (art. 410 k.p.k.) w granicach respektujących zasadę prawdy obiektywnej (art. 2 § 2 k.p.k.), rozważenia wszystkich okoliczności zgodnie z zasadą określoną w art. 4

²⁵A. Gaberle., Dowody w sądowym procesie karnym teoria i praktyka, Monografia 2010, Lex/el. nr 110867

²⁶S. Steinborn, Komentarz do art. 7 Kodeksu postępowania karnego, Lex /el. nr 493602

²⁷Z. Gostyński w: Bartoszewski Jerzy, Kodeks postępowania karnego. Komentarz. Tom I, ABC 1998, Lex/el. nr 8145

k.p.k. oraz wyczerpującego i logicznego - z uwzględnieniem wskazań wiedzy i doświadczenia życiowego - uzasadnienia przekonania sądu.²⁸ Należy się również zgodzić z twierdzeniem, iż Sąd w swojej działalności orzeczniczej nie dokonuje oceny dowodów lecz wykorzystuje je do dokonania ustaleń stanu faktycznego. Instytucja swobodnej oceny dowodów służy ustaleniu podstawy faktycznej orzeczenia.²⁹

Konkludując powyższą analizę rozważań doktryny i niektórych orzeczeń SN, należy uznać, iż zasada swobodnej oceny dowodów jest zasadą mającą istotne znaczenie dla obu rodzajów procesu, w szczególności dla postępowania dowodowego na jego końcowym etapie. Jest zasadą powiązaną z postępowaniem dowodowym. Ma charakter swobodnego działania w zakresie oceny sądu, która podlega kontroli. Już na tym etapie podjętej analizy można wysnuć wniosek, iż pojęcie „prawidłowego rozumowania„ użyte w przepisie art. 7 k.p.k. jest odpowiednikiem stosowania w myśleniu i ocenie sądu zasad logiki formalnej. W postępowaniu cywilnym Sąd ocenia zgromadzone i dopuszczone dowody, zgodnie z katalogiem dowodów wskazanych w ustawie, ale wszystkie okoliczności, sytuacje, informacje, które zaistniały podczas prowadzonego procesu, a które umożliwią ustalenie stanu faktycznego zgodnego z prawdą i wydanie bezstronnego obiektywnego rozstrzygnięcia sporu. Z kolei zasada swobodnej oceny dowodów realizowana jest w procesie karnym w oparciu o wnikliwą analizę zebranego materiału dowodowego, z zastosowaniem prawideł logiki oraz wiedzy i doświadczenia. O takim stosowaniu zasady wypowiedział się SN w następujący sposób: ”Každy sąd w procesie karnym jest uprawniony do przyjęcia określonej wersji przebiegu zdarzeń (zdarzenia), bądź też może nie znaleźć dostatecznych podstaw faktycznych do podzielenia poglądu prezentowanego w akcie oskarżenia. Chodzi wszakże o to, aby tok rozumowania sądu mieścił się w granicach swobodnej oceny dowodów. Inaczej mówiąc, do prawidłowych ustaleń faktycznych należy dochodzić w oparciu o dogłębną, wszechstronną analizę przeprowadzonych dowodów, pozbawioną błędów logicznych, opartą także na wskazaniach wiedzy i doświadczeniu życiowym.”³⁰

Zatem istotą zasady swobodnej oceny dowodów jest takie działanie sądu, które przy zastosowaniu wszystkich kryteriów oceny łącznie pozwoli na wydanie sprawiedliwego orzeczenia – werdyktu.

Istota zasady swobodnej oceny dowodów

²⁸Wyrok SN z dnia 28.02.2008r., sygn. WA 7/08 , Lex nr 531236

²⁹Wyrok SN z dnia 12.12.2002r. sygn. V CKN 1560/00, Lex nr 1162964

³⁰Wyrok SN z dnia 19.10.2006r., sygn. WA 29/06 , Lex nr 295274

Przepis art. 233 § 1 k.p.c. - z woli ustawodawcy - pozostawia sądowi orzekającemu zakreśloną swobodę w zakresie oceny wiarygodności i mocy dowodowej przy zachowaniu wymagań tam wskazanych. Do nich należy jednoznaczny i nie doznający wyjątku nakaz wszechstronnego rozważenia zebranego w sprawie materiału i uwzględnienia wszystkich dowodów przeprowadzonych w sprawie oraz przedstawienie w uzasadnieniu zaskarżonego orzeczenia wyniku tak przeprowadzonej analizy i oceny w decyzyjnej fazie postępowania w sposób pozwalający na możliwość jego sprawdzenia w toku instancji.³¹ Kolejną ważną zauważenia kwestią jest fakt, że w działaniu sądu nie dochodzi do aprobowania lub dezaprobowania poszczególnych dowodów lecz uznawania dowodu za istotny dla ustalenia stanu faktycznego i wydania sprawiedliwego rozstrzygnięcia. Trzeba pamiętać też o tym, że zasada swobodnej oceny dowodów jest wyrazem mądrości, rozważliwości sądu, jak również stanowi element budowania zaufania obywatela do sądu. Ocena sprowadza się do przekonania sędziego o prawdzie, rozumowego zbadania faktów zebranych w sprawie. W literaturze określano swobodę oceny jako przywilej sędziego, a nie wyraz samowoli sędziowskiej. Ocena powinna być oparta na doświadczeniu życiowym, prawach myślenia, zdrowego rozumu i czystego sumienia sędziego.³² Ustawodawca, a w ślad za nim SN wyraźnie kontestuje, iż czynność oceny zebranych dowodów należy tylko i wyłącznie do sądu. Słowo „ocena” jest pewnym uproszczeniem stosowanym przez prawodawcę. Pozornie realizacja zasady swobodnej oceny przez sąd wydawać by się mogła niezwykle prostą czynnością, albowiem opiera się tylko na ocenie zgromadzonego materiału dowodowego, który wcześniej podlegał już ocenie pod względem formalnym. Proces oceny wyznaczony jest poprzez indywidualne stosowanie przez sąd czynności myślowych takich jak analiza, synteza, wnioskowanie, konsolidowanie. Jednak dokonanie takiej oceny nie pozostaje ani do końca swobodne ani dowolne, albowiem jest określone przez pewne kryteria, które sąd musi uwzględnić. Swoboda sędziowskiej oceny nie jest tożsama z ogólnym pojęciem „swobody” i w przypadku stosowania przepisu art. 233 § 1 k.p.c. znaczenia pojęcia „swobodna” wyznaczany jest poprzez cel, któremu ma służyć. W zakresie przedmiotowym zasada dotyczy całego zebranego materiału procesowego, na podstawie którego sąd ocenia stan faktyczny sprawy, tj. nie tylko dowodów, zaoferowanych przez strony w celu potwierdzenia żądań i twierdzeń, lecz wszystkich innych oświadczeń i logicznych rozumowań stron.³³

³¹Wyrok SN z dnia 10.10.2000r., sygn. V CKN 1504/00, Lex nr 533877,

³²M.Jaślikowski., Dowody i postępowanie dowodowe, s. 204.

³³Tamże, s. 220

Przypomnieć należy, że zgodnie z utrwalonym orzecznictwem, przekonanie sądu o wiarygodności jednych dowodów i niewiarygodności innych pozostaje pod ochroną art. 7 k.p.k. gdy: jest poprzedzone ujawnieniem w toku rozprawy głównej całokształtu okoliczności sprawy: stanowi wyraz rozważenia wszystkich okoliczności przemawiających zarówno na korzyść, jak i na niekorzyść obwinionego; jest zgodne ze wskazaniami wiedzy i doświadczenia życiowego, a nadto zostało wyczerpująco i logicznie uargumentowane w uzasadnieniu wyroku.³⁴ Przekonanie sądu o wiarygodności jednych dowodów i niewiarygodności innych pozostaje pod ochroną art. 7 k.p.k. tylko wtedy, gdy jest poprzedzone ujawnieniem w toku rozprawy głównej całokształtu okoliczności sprawy, w sposób podyktowany obowiązkiem dochodzenia prawdy, stanowi wynik rozważenia wszystkich okoliczności przemawiających na korzyść i na niekorzyść oskarżonego oraz jest wyczerpujące i logiczne (wyrok składu 7 sędziów SN z 9 listopada 1990 r., WRN 149/90, LexPolonica nr 304138, OSNKW 1991, nr 7-9, poz. 41).³⁵ S. Kruszelnicki przedstawił istotę swobodnej oceny dowodów jako taką, która umożliwi sądowi wysnuć wnioski o prawdziwości faktów na podstawie prawdopodobieństwa i prawdziwości; uznać spośród kilku równorzędnych dowodów niektóre tylko za przekonujące; przyznać dowodom pośrednim taką moc dowodową, jak dowodom bezpośrednim; wysnuć z zebranego materiału procesowego i wyników postępowania dowodowego wnioski, jakich żadna ze stron nie wysnuła.³⁶ Sąd Najwyższy oddał istotę zasady swobodnej oceny dowodów w kilku swoich kolejnych orzeczeniach. I tak w wyroku z dnia 29 września 2000r., V CKN 94/00 wyjaśnił, iż przepis art. 233§ 1 k.p.c. przy uwzględnieniu treści art. 382§2 k.p.c. nakłada na sąd obowiązek: po pierwsze - wszechstronnego rozważenia zebranego w sprawie materiału, po drugie - uwzględnienia wszystkich dowodów przeprowadzonych w postępowaniu, po trzecie - skonkretyzowania okoliczności towarzyszących przeprowadzeniu poszczególnych dowodów mających znaczenie dla oceny ich mocy i wiarygodności, po czwarte - wskazania jednoznacznego kryterium oraz argumentacji pozwalającej - wyższej instancji i skarżącemu - na weryfikację dokonanej oceny w przedmiocie uznania dowodu za wiarygodny bądź też jego zdyskwalifikowanie, po piąte - przytoczenia w uzasadnieniu zaskarżonego orzeczenia dowodów, na których sąd się oparł, i przyczyn, dla których innym dowodom odmówił wiarygodności.³⁷ Z kolei w Postanowieniu z dnia 11 lipca 2002r., IV CKN 1218/00 SN

³⁴Wyrok SN z dnia 20.09.2007r., sygn. SNO 57/07, Lex nr 471827

³⁵E.Samborski, Zarys metodyki pracy sędziego w sprawach karnych, Lexis Nexis 2011., Lex/el. nr 143550

³⁶M. Jaślikowski, Dowody i postępowanie dowodowe, s. 211

³⁷Wyrok SN z dnia 29.09.2000r. sygn. V CKN 94/00, www.lexlege.pl

przyjął również, iż art. 233 § 1 k.p.c. zawiera, jednoznaczny i nie doznający wyjątku nakaz, aby ocena wyrażana w aspekcie wiarygodności dokonana była na podstawie wszechstronnego rozważenia zebranego w sprawie materiału; nakazuje uwzględnienie wszystkich dowodów przeprowadzonych w postępowaniu; wymaga skonkretyzowania okoliczności towarzyszących przeprowadzeniu - poszczególnych dowodów mających znaczenie dla oceny ich mocy i wiarygodności. Wszechstronne rozważenie zebranego materiału oznacza uwzględnienie wszystkich dowodów przeprowadzonych w postępowaniu oraz wszystkich okoliczności temu towarzyszących mających znaczenie dla ich mocy i wiarygodności.³⁸ Dla procesu cywilnego i karnego postępowanie dowodowe i dowody są niewątpliwie najważniejszym elementem całego procesu. Różnorodność dowodów i środków dowodowych może implikować twierdzenie, iż powinny być oceniane w pod względem hierarchii i ważności. SN odrzucił pogląd o istnieniu jakiegokolwiek hierarchii dowodów i ich ważności ze względu na zastosowanie zasady swobodnej oceny dowodów. W wyroku z dnia 14 stycznia 1998r. SN stanął na stanowisku, iż kodeks postępowania cywilnego nie ustanawia hierarchii dowodów (art. 244 - 309 KPC), ponieważ żaden dowód nie wiąże sądu i podlega swobodnej ocenie sędziowskiej (art. 233 § 1 KPC)”. We wcześniejszym orzeczeniu z dnia 30 listopada 1973r. III CRN 291/73 SN podniósł, iż „, kwestii waloru określonych dowodów w jakiś sposób generalny i abstrakcyjny w oderwaniu od konkretnego stanu faktycznego.”³⁹ W odniesieniu do zasady swobodnej oceny dowodów, wyrażonej w art. 233§ 1 k.p.c., każdy środek dowodowy, zarówno osobowy, jak i przyrodniczy, podlega na równi wszechstronnej ocenie, bez względu na jego moc i znaczenie dla wyniku procesu. Poszczególne elementy zebranego materiału dowodowego są relatywne. Wszystkie one w poznawczym procesie sędziowskiej oceny prowadzą do powstania obrazu rzeczywistych stosunków, który ma pozostawać w zgodzie z prawdą obiektywną. Obraz ten zatem objawia się nie inaczej, jak tylko poprzez treść materiału dowodowego poddanego swobodnej ocenie sądu. Natomiast o faktycznej nadrzędności jakiegoś środka dowodowego można mówić dopiero wówczas, gdy w procesie oceniania go okaże się, że ma on istotne znaczenie jako podstawa rozstrzygnięcia sprawy. Powyższe stanowisko SN przyjął w uzasadnieniu orzeczenia z dnia 16 lutego 1994r., II CRN 176/93.⁴⁰ Naruszenie zasady, przepisu art. 233 §1 k.p.c. zakłada wyjście przez sąd poza granicę przyznanej mu swobody w zakresie oceny dowodów, tj. wykazanie nieprzestrzegania przez sąd zasad logicznego rozumowania, oparcia się na dowodach nieprawidłowo

³⁸K. Piasecki, System dowodów i postępowanie dowodowe w sprawach cywilnych, Monografia 2012, Lex/el. nr 170164

³⁹Wyrok SN z dnia 30.11.1973r., sygn. III CRN 291/73, Lex nr 7347

⁴⁰Wyrok SN z dnia 16.11.1994r., sygn. II CRN 176/93, www.prawo.legeo.pl

przeprowadzonych, nie rozważenia wszechstronnie zebranego materiału dowodowego, nie wyjaśnienia wiarygodności i mocy poszczególnych dowodów.⁴¹ Sąd ocenia wszystkie okoliczności, które pojawiają się w toku procesu, prowadzonego postępowania i nie może tylko i wyłącznie oprzeć swojej oceny na dowodach przeprowadzonych, dopuszczonych w postępowaniu. Tak więc wszelkie okoliczności, środki dowodowe, czynności nieokreślone przez przepis prawa, o których sąd powziął informacje lub uzyskał do nich dostęp w ramach postępowania a mające znaczenie dla sprawy powinny podlegać ocenie. Zgodnie z dyspozycją przepisu art. 233 § 1 k.p.c. nie wolno sądowi oceniać poszczególnych dowodów w oderwaniu od reszty materiału dowodowego.⁴² W myśl art.233§1k.p.c. do sądu pierwszej instancji należy ocena wiarygodności i mocy dowodów, musi być jednak oparta na uwzględnieniu całokształtu materiału dowodowego, a więc nie może pomijać takich sprzeczności w zeznaniach, która podważa ich moc dowodową i wymaga dalszego wyjaśnienia.⁴³ I tak, w Postanowieniu SN z dnia 28.02.1977, sygn. II Cr 44/77, dowód z opinii biegłego nie może stanowić jedynej podstawy orzeczenia Sądu. W myśl art. 233 § 1 k.p.c. ocena wiarygodności i mocy dowodów zastrzeżona jest sądowi pierwszej instancji, wobec czego kontroli rewizyjnej podlega dokonana przez ten sąd ocena pod kątem zachowania wymogu wszechstronnego rozważenia zebranego materiału oraz pod kątem zgodności tej oceny z zasadami logiki i doświadczenia życiowego.⁴⁴ Jak wspomniałam wcześniej swobodna ocena dowodów przez sędziego, w szczególności zakres i interpretacja słowa „ swobodna” nie powinna być jednak rozumiana w sposób literalny i dosłowny. Pomimo tego, że „swoboda” jest synonimem niezależności, niezawisłość autonomiczność, samostanowienia czyli wszystkich przymiotów władzy sędziowskiej, będzie podlegać pewnym ograniczeniom. Granice tejże swobody w rozumieniu przepisów prawa są wyznaczone przez pewne reguły, którymi sędzia zobowiązany jest się posługiwać przy wykonaniu tej jakże istotnej czynności - oceny stanu faktycznego oraz istoty sądenia.

W doktrynie i orzecznictwie formułowane są reguły ocenę, które mają pomóc sędziemu, a wyprowadzane są przede wszystkim z prawidłowej wykładni obowiązujących w postępowaniu dowodowym przepisów.⁴⁵

Powyższe orzeczenia dowodzą, że istotę zasady swobodnej oceny wyraża zastosowane przez ustawodawcę sformułowanie „wszechstronnego rozważenia zebranego materiału”. W

⁴¹Wyrok SN z dnia 07.07.1999r., sygn. II CKN 430/98, Lex nr 1213009

⁴²Wyrok SN z dnia 3.06.1974r., sygn. II CR 273/74, Lex nr 7510

⁴³Wyrok SN z dnia 19.03.1975r., sygn. III CRN 489/74, Lex nr 7676

⁴⁴Wyrok SN z dnia 29.03.1977r., sygn. I CR 71/77, Lex nr 7923

⁴⁵T. Ereciński, Kodeks postępowania cywilnego Komentarz....., s. 1097

odniesieniu do przepisu art. 7 k.p.k. nie została wskazana żadna formuła określająca zakres oceny materiału dowodowego. Jednak odnosząc się do przywołanych orzeczeń można istotę zasady swobodnej oceny dowodów określić jako „całokształt okoliczności sprawy ujawnionych w toku rozprawy głównej”. Dowodzi to, iż sąd dokonując oceny powinien uwzględnić wszystkie dowody przeprowadzone w postępowaniu, środki dowodowe, zaistniałe okoliczności podczas postępowania. O wartości dowodowej poszczególnych środków zdecydować według własnego uznania i przekonania. Przekonanie sądu nie może podlegać uregulowaniu ustawowemu ponieważ jest wytworem jego procesu psychicznego, powstałego w trakcie prowadzonego postępowania w postaci wrażeń, spostrzeżeń, obserwacji, odczuć. W związku z powyższym zasadne jest aby to przekonanie sądu, pomimo uczestnictwa w ocenie innych czynników, podlegało kontroli.

Wiśniewski T. zauważa, iż pod rządami obecnego k.p.c. zasada swobodnej oceny dowodów nie występuje w postaci absolutnej, w takim wypadku sąd kierując się własnym przekonaniem, nie musiałby na zewnątrz uzasadniać własnego stanowiska stosowną argumentacją. Obecnie mamy do czynienia z zasadą swobodnej oceny dowodów w wersji kontrolowanej (ograniczonej) co oznacza, że mimo swobody w ocenie dowodów sąd uzasadnia rozstrzygnięcie sprawy przez wskazanie jego podstawy faktycznej i prawnej.⁴⁶ Granica swobodnej oceny jest wyznaczona poprzez kontrolę instancyjną. Do naruszenia przepisu art. 233§1 k.p.c. mogłoby dojść tylko wówczas, gdyby skarżący wykazał uchybienie podstawowym regułom służącym ocenie wiarygodności i mocy poszczególnych dowodów tj. regułom logicznego myślenia, zasadzie doświadczenia życiowego i właściwego kojarzenia faktów.⁴⁷ Przyjmuje się pewne kryteria pozanormatywne wyznaczające granice swobody oceny dowodów. Pierwsze kryterium to kryterium logiczne, drugie to doświadczenie życiowe i prawa przyrody, trzecie kryterium - legalne i czwarte kryterium – czynnik psychologiczny.

Kryteria granic swobodnej oceny dowodów

W piśmiennictwie wskazuje się na granice swobodnej oceny dowodów wyznaczone przez tzw. „czynniki”, które mają wpływ na tą ocenę. Z kolei orzecznictwo SN prezentuje kryteria granic swobody sędziowskiej przy dokonywaniu oceny dowodów, o których wspominałam uprzednio. Zarówno kryteria i czynniki mają charakter pozanormatywny, nie odnoszą się do poszczególnych środków dowodowych a do działania sądu. W orzeczeniu

⁴⁶T. Wiśniewski „Przebieg procesu cywilnego, Warszawa 2013, s. 75-76

⁴⁷Wyrok SN z dnia 16.12.2002r., sygn. III CK 314/05, Lex nr 172176

sygn. V CKN 17/00, SN przyjął, iż granice swobodnej oceny dowodów wyznaczają czynniki: logiczny, ustawowy i ideologiczny. Pierwszy oznacza, że sąd ma obowiązek wyprowadzenia z zebranego materiału dowodowego wniosków logicznie prawidłowych, drugi, że swobodna ocena ujęta jest w ramy proceduralne, tzn. musi odpowiadać pewnym warunkom określonym przez prawo procesowe, a trzeci czynnik rozumie się tak, że granice swobodnej oceny dowodów warunkuje także poziom świadomości prawnej sędziego oraz dominujące poglądy na sądowe stosowanie prawa”.⁴⁸ Natomiast odnosząc się do teorii T. Wiśniewski prezentuje pogląd, że prawidłowość rozumowania sądu ocenia się wedle czterech kryteriów o charakterze w pewnym sensie pozanormatywnym. Pierwszym z nich jest zgodność oceny dowodów z wysnutych z nich wniosków z regułami logicznego myślenia ;drugim jest wymaganie aby stanowiska sądu w omawianym zakresie uwzględniało zasady doświadczenia życiowego i prawa przyrody ; trzecie kryterium polega na tym , że podstawa swobodnej oceny dowodów są jedynie dowody wprowadzone do materiału procesowego sprawy w sposób zgodny z prawidłami procedury; czwarte kryterium określone jest mianem czynnika psychologicznego.⁴⁹ Dowodząc, iż SN wielokrotnie wypowiadał się w zakresie granic stosowania zasady swobodnej oceny dowodów zaprezentuję kilka tez orzeczeń SN. I tak, w orzeczeniu z dnia 26 listopada 1949r. SN (WaC 156/49, Demokratyczny Przegląd Prawniczy 1950, Nr 3, s.61) sąd odwołuje się do reguł logicznego myślenia, wskazując, że granicą własnego przekonania sądu nie może naruszać podstawowej zasady logicznego powiązania wniosków z materiałem ustalonym.⁵⁰ W orzeczeniu II UKN 555/01 z dnia 20 sierpnia 2002r. SN wskazał, iż granice oceny dowodów (art. 233 § 1 k.p.c.) wyznaczają trzy czynniki: logiczny, ustawowy oraz ideologiczny, przez który rozumie się poziom świadomości prawnej sędziego, czyli znajomość przepisów, doktryny i orzecznictwa, a także informacje dotyczące różnych faktów życia społecznego, kultura prawna oraz system pozaprawnych reguł i ocen społecznych, do których odsyłają przepisy obowiązującego prawa.⁵¹ Podobnie w wyroku z dnia 8 maja 2002r. I PKN 106/01, sąd stwierdził, że ramy swobodnej oceny dowodów zakreślonej przepisem art. 233 § 1 k.p.c. wyznaczone są wymaganiami prawa procesowego, doświadczenia życiowego oraz regułami logicznego myślenia, według których sąd w sposób bezstronny, racjonalny i wszechstronny rozważa materiał dowodowy jako całość, dokonuje wyboru określonych środków dowodowych i - ważąc ich moc oraz wiarygodność - odnosi je

⁴⁸Wyrok SN z dnia 10.04.2000r., sygn. V CKN 17/00 , www.lexlege.pl

⁴⁹M. Jaślikowski ,Dowody i postępowanie dowodowe s. 264

⁵⁰Tamże, s. 264

⁵¹Wyrok SN z dnia 20.08.2002r., sygn. II UKN 555/01 , Lex nr 572008

do pozostałego materiału dowodowego.⁵² Granice swobodnej oceny dowodów wyznaczają trzy czynniki: logiczny, ustawowy (legalny) oraz ideologiczny, przez który rozumie się poziom świadomości prawnej sędziego, czyli znajomość przepisów, doktryny i orzecznictwa, a także informacje dotyczące różnych faktów życia społecznego, kultura prawna oraz system pozaprawnych reguł i ocen społecznych, do których odsyłają przepisy obowiązującego prawa. Kryteria oceny wiarygodności i mocy dowodów grupuje się następująco: 1) doświadczenie życiowe, 2) inne źródła wiedzy, 3) poprawność logiczna i 4) prawdopodobieństwo wersji.⁵³ Podobnie SN w orzeczeniu II UKN 806/00 z dnia 7 lutego 2002r. podkreśla, iż wyrażona w art. 233 § 1 k.p.c. zasada swobodnej oceny dowodów, sądowi orzekającemu pozostawia wybór określonych środków dowodowych, sposób ich przeprowadzenia oraz ocenę. Granice tej "swobody" wyznaczają trzy czynniki: logiczny, ustawowy oraz ideologiczny, przez który rozumie się poziom świadomości prawnej sędziego czyli znajomość przepisów doktryny i orzecznictwa, a także informacje dotyczące różnych faktów życia społecznego, kultura prawna, jak i stan pozaprawnych reguł i ocen społecznych, do których odsyłają przepisy obowiązującego prawa.⁵⁴ Przyznanie sądowi w art. 233 § 1 k.p.c. prawa do swobodnej oceny dowodów oznacza, że do sądu należy wybór określonych środków dowodowych według mocy ich oddziaływania na przekonanie sędziowskie oraz prawo do ich oceny, która aczkolwiek jest oceną swobodną, to jednak nie może pozostawać w sprzeczności z regułami logicznego rozumowania i wnioskowania oraz z zasadami doświadczenia życiowego.⁵⁵ Zasadą swobodnej oceny dowodów, która nie daje podstaw do jakiegoś apriorycznego preferowania lub dyskwalifikacji jednych z nich na rzecz drugich, i to tylko dlatego, że uzyskano je na określonym etapie postępowania. Sąd ma prawo dać wiarę zarówno wyjaśnieniom złożonym w toku śledztwa - wbrew odmiennym twierdzeniom na rozprawie - jak też odwrotnie: może uznać za wiarygodne wyjaśnienia złożone na rozprawie, a odrzucić wyjaśnienia złożone w toku postępowania przygotowawczego, byleby stanowisko swoje w tym przedmiocie należycie i przekonująco uzasadnił i byleby ocena tych dowodów była wszechstronna i wnikliwa, zgodnie z zasadami doświadczenia życiowego i zebranymi w sprawie dowodami. Żadne oceny dowodów dokonywane przez organy postępowania przygotowawczego nie wiążą sądu. Przepis art. 7 k.p.k. stanowi ustawowe oparcie dla swobodnej oceny materiału dowodowego zgromadzonego w toku procesu. Ta swoboda nie

⁵²Wyrok SN z dnia 08.05.2002r., sygn. I PKN 106/01, Lex nr 564458

⁵³Wyrok SN z dnia 06.01.1999r., sygn. II CKN 712/98 Lex nr 1214464

⁵⁴Wyrok SN z dnia 07.02.2002r., sygn. II UKN 806/00, Lex nr 560570

⁵⁵Wyrok SN z dnia 05.02.2002r., sygn. I PKN 848/00 Lex nr 560529

może jednak przeradzać się w całkowitą dowolność ocen, wniosków i poglądów. Ten sam przepis stawia bowiem określone granice, których sądowi przekraczać nie wolno. (Prok.i Pr.-wkł. 2003/7-8/11) Najważniejszy element realizacji zasady to ocena sądu, który musi wykazać swoją ocenę na podstawie dyrektyw zawartych w przepisie art. 7 k.p.k. czyli uwzględniając zasadę prawidłowego rozumowania, wskazań wiedzy i doświadczenia życiowego. O tym czy i jaką moc dowodową przyznać alkomatowi kalibrowanemu bez aktualnej legalizacji w postępowaniu karnym oceni sąd. Nie będzie wszak związany ani ustaleniami dokonanyymi w tym zakresie przez Sądy Dyscyplinarne, ani przez prokuratora w akcie oskarżenia.⁵⁶ Jednoznacznie można stwierdzić, iż czynniki – kryteria pozanormatywne wskazywane przez orzecznictwo i doktrynę w zakresie realizacji swobodnej oceny dowodów to czynnik: logiczny, ustawowy, ideologiczny. Czynniki te realizowane są poprzez wykorzystanie zasad logiki formalnej i prawidłowego procesu myślenia, doświadczenia życiowego i osiągnięć wiedzy, nauki, ideologię sądowego stosowania prawa oraz zebrany materiał dowodowy w oparciu o przepisy prawa.

a) Kryterium zasad logiki i doświadczenia życiowego

Ocena sądu powinna być przede wszystkim zgodna z zasadami logiki. Czynniki logiczny oznacza nic innego jak fakt, że sąd ma obowiązek wyprowadzenia z zebranego w sprawie materiału wniosków logicznie prawidłowych. Wszystkie wnioski muszą stanowić logiczną całość.⁵⁷ Co do zasady rozumowanie sędziego ma charakter dedukcyjno – redukcyjny. W dokonywanej czynności oceny przede wszystkim dedukcyjny. Działanie czynnika logicznego polega na tym, że sąd ma obowiązek wyprowadzenia ze zgromadzonego materiału wniosków poprawnych logicznie, przy czym postulat logicznej poprawności operacji dotyczy zarówno wysnuwania wniosków po przeprowadzeniu analizy każdego dowodu z osobna, jak i powiązania wszystkich tych dowodów w logiczną całość.⁵⁸ Podobnie na powyższą kwestię spojrział SN w sentencji i uzasadnieniu orzeczenia z dnia 9 grudnia 2009, IV CSK 290/09, iż sąd ma obowiązek wyprowadzenia z zebranego w sprawie materiału dowodowego wniosków logicznie prawidłowych. Reguła ta, współokreślająca granice swobodnej oceny dowodów nie będzie zachowana, jeżeli wnioski wyprowadzone przez sąd przy ocenie dowodów nie układają się w logiczną całość zgodną z doświadczeniem życiowym, lecz pozostają ze sobą w sprzeczności, a także gdy nie istnieje logiczne

⁵⁶Uchwała SN z dnia 06.05.2004r. sygn. SNO 11/04 , Lex nr 471892

⁵⁷T. Ereciński, Kodeks postępowania cywilnego Komentarz.....s. 1098

⁵⁸ J. Klich - Rump , Podstawa faktyczna rozstrzygnięcia sądowego w procesie cywilnym, Warszawa 1977, s. 132-133.

powiązanie wniosków z zebrany w sprawie materiałem dowodowym.⁵⁹ Własne przekonanie sądu nie może naruszać zasady logicznego powiązania wniosków z zebrany w sprawie materiałem. W orzeczeniu SN z 20 marca 1980r., II URN 175/79, sąd stwierdził, iż zastrzeżona dla sądu swobodna ocena dowodów nie opiera się na ilościowym porównaniu przedstawionych przez świadków i biegłych spostrzeżeń oraz wniosków, lecz na odpowiadającym zasadom logiki powiązaniu ujawnionych w postępowaniu dowodowym okoliczności w całość zgodną z doświadczeniem życiowym. Ramy swobodnej oceny dowodów (art. 233 § 1 KPC) wyznaczone są wymaganiami prawa procesowego, doświadczenia życiowego oraz regułami logicznego myślenia, według których sąd w sposób bezstronny, racjonalny i wszechstronny rozważa materiał dowodowy jako całość, dokonuje wyboru określonych środków dowodowych i ważąc ich moc oraz wiarygodność, odnosi je do pozostałego materiału dowodowego.⁶⁰ W innym orzeczeniu SN podniósł, iż przysługujące sądom prawo swobodnej oceny dowodów musi być tak stosowane, by prawidłowość jego realizacji mogła być w toku instancji sprawdzona. W szczególności ocena zeznań świadków nie może ograniczać się do niektórych tylko przesłanek, jak np. cech charakteru lub rodzaju stosunków łączących świadka ze stroną, lecz powinna także opierać się na zestawieniu treści zeznań z pozostałymi dowodami naświetlającymi sporne okoliczności w sposób odmienny i na dokonaniu prawidłowego wyboru po rozważeniu wynikłych sprzeczności w świetle zasad logiki i doświadczenia życiowego.⁶¹ W kolejnym orzeczeniu SN z dnia 29 marca 1977r. podtrzymuje kryterium logiczne stosowane w ocenie materiału dowodowego, w myśl art. 233 § 1 k.p.c. ocena wiarygodności i mocy dowodów zastrzeżona jest sądowi pierwszej instancji, wobec czego kontroli rewizyjnej podlega dokonana przez ten sąd ocena pod kątem zachowania wymogu wszechstronnego rozważenia zebranego materiału oraz pod kątem zgodności tej oceny z zasadami logiki i doświadczenia życiowego.”⁶² Należy zauważyć, iż kryterium doświadczenia życiowego to powszechne i obiektywne doświadczenie, takie które będzie akceptowane przez ogół, a nie doświadczenie jednostkowe i indywidualne. W kolejnym swoim orzeczeniu SN powołał się ponownie na reguły logiki – IV CK 339/02 z dnia 9 września 2004r. „wywód przedstawiający odmienną ocenę szczegółowych faktów składających się na stan faktyczny stanowiący jako całość podstawę orzeczenia co do istoty sprawy, choćby ten wywód odpowiadał regułom logiki. Wiarygodność i moc poszczególnych

⁵⁹Wyrok SN z dnia 09.12.2009r., sygn. IV CSK 290/09, Lex nr 560607

⁶⁰Wyrok SN z dnia 20.03.1980r., sygn. II URN 175/79, www.lexlege.pl

⁶¹Wyrok SN z dnia 08.08.1967r., sygn. I CR 58/67, www.lexlege.pl

⁶²Wyrok SN z dnia 29.03.1977r., sygn. I CR 71/77, Lex nr 7923

dowodów nie podlega klasyfikacji parametrycznej, stąd przekonanie uczestników postępowania może być odmienne od przekonania składu orzekającego. Rozwiązanie pozornej sprzeczności istnienia dwóch usprawiedliwionych sądów (mniemań) tkwi w ustawowym przyznaniu kompetencji składowi orzekającemu ustalenia według swobodnego uznania, którą spośród prawdopodobnych wersji uznaje za prawdziwą.”⁶³ Jeżeli z określonego materiału dowodowego sąd wyprowadza wnioski logicznie poprawne i zgodne z doświadczeniem życiowym, to ocena sądu nie narusza reguł swobodnej oceny dowodów (art. 233 § 1 k.p.c.) i musi się ostać, choćby w równym stopniu, na podstawie tego materiału dowodowego, dawały się wysnuć wnioski odmienne. Tylko w przypadku, gdy brak jest logiki w wiązaniu wniosków z zebranymi dowodami lub gdy wnioskowanie sądu wykracza poza schematy logiki formalnej albo, wbrew zasadom doświadczenia życiowego, nie uwzględnia jednoznacznych praktycznych związków przyczynowo-skutkowych, to przeprowadzona przez sąd ocena dowodów może być skutecznie podważona.⁶⁴ Podsumowując, opisu kryterium logicznego i doświadczenia życiowego nie znajdziemy w przepisach ustawy. Kryterium logiczne będzie odwoływało się do procesu myślowego dedukcji i redukcji, analizy oraz wyciąganych prawidłowo wniosków. Kwestia doświadczenia życiowego jest pojęciem abstrakcyjnym. Poprzez to pojęcie będziemy rozumieć rozumienie i postrzeganie przez sędziego otaczającego świata, dostrzeganie zmian społecznych, nowo powstałych norm społecznych.

b) Kryterium wiedzy

To kolejne kryterium mające istotne znaczenie przy realizacji oceny dowodów. Należy jednak pamiętać, iż przy konieczności posiadania przez sąd wiedzy specjalistycznej niezbędne będzie powołanie w tym celu biegłego. SN w jednym z orzeczeń stwierdza, iż przekonanie sądu o wiarygodności jednych dowodów i niewiarygodności innych pozostaje pod ochroną przepisu art. 7 k.p.k., jeśli tylko: jest poprzedzone ujawnieniem w toku rozprawy głównej całokształtu okoliczności sprawy; stanowi wyraz rozważenia wszystkich okoliczności przemawiających zarówno na korzyść, jak i na niekorzyść oskarżonego; jest zgodne ze wskazaniami wiedzy i doświadczenia życiowego; a nadto zostało wyczerpująco i logicznie uargumentowane w uzasadnieniu wyroku.⁶⁵ Jest to dyrektywa zgodnie z którą nie tylko sąd,

⁶³Postanowienie SN z dnia 09.09.2004r., sygn. IV 339/02, www.lexlege.pl

⁶⁴Wyrok SN z dnia 27.09.2002r., sygn. II CKN 817/00, Lex nr 56906

⁶⁵Postanowienie SN z dnia 31.10.2010r. sygn. IV KK 248/10, Lex nr 843646

ale i organy procesowe w ocenie dowodów kierują się swoim przekonaniem nieskrępowanym ustawowymi regułami oceny, ukształtowanym natomiast pod wpływem wiedzy, doświadczenia życiowego i zasad logicznego rozumowania.⁶⁶ Zatem w jakim zakresie sąd skorzysta z takiej wiedzy specjalistycznej przedstawionej przez biegłego? Na powyższe pytanie odpowiedziało orzecznictwo. W pełni przydatny również dla postępowania karnego jest pogląd Sądu Najwyższego, zdania 7 listopada 2000r., sygn. I CKN 1170/98 wypowiedziany na tle wykładni art. 233 § 1 k.p.c., że opinia biegłego podlega ocenie na podstawie właściwych dla jej przedmiotu kryteriów zgodności z zasadami logiki i wiedzy powszechnej, poziomu wiedzy biegłego, podstaw teoretycznych opinii, a także sposobu motywowania oraz stopnia stanowczości wyrażonych w niej wniosków⁶⁷ Sąd może ocenić opinię biegłego pod względem fachowości, rzetelności czy logiczności, nie może jednak podważać wiedzy merytorycznej biegłego. Stanowisko SN w zakresie oceny dowodu jakim jest opinia biegłego jest prawidłowe i słuszne.

Przy ocenie opinii biegłego sąd ogranicza się tylko do oceny w zakresie logiczności wyprowadzonych wnioskowań w opinii, a nie oceny wiedzy. Natomiast biegły co do zasady odpowiada na pytania sądu, nie może odnosić się i wkraczać w stosowanie prawa przez sąd. I tak, orzeczeniu z dnia 7 listopada 2000r., I CKN 1170/98. W tym miejscu zasadne jest aby wspomnieć o ocenie dowodu jakim jest opinia biegłego w kontekście przepisu art. 233§1 k.p.c. Z uwagi na specyficzny charakter tego dowodu ocena jest o tyle ograniczona, że nie może wkraczać w zakres wymagający wiedzy specjalnej.⁶⁸ Kontrola opinii biegłego powinna ograniczyć się do kryterium logiczności sformułowanych wniosków w opinii. Sąd oceniając opinię jako dowód ocenia czy jest on przydatny do rozstrzygnięcia sprawy i oceny stanu faktycznego. Uchwała SN z dnia 30 października 1985r. stanowi, iż dopuszczalne jest przeprowadzenie dowodu z opinii biegłego z zakresu radiestezji, jeżeli dla prawidłowego rozstrzygnięcia sprawy cywilnej niezbędne jest - zgodnie z wymaganiami zasady prawdy obiektywnej - uzyskanie wiadomości specjalnych w tym zakresie. Uzyskany w ten sposób dowód podlega ocenie zgodnie z zasadami swobodnej oceny dowodów.⁶⁹

Z powyższego wynika, iż sąd ma możliwość w realizacji zasady posługiwać się tylko wiedzą ogólną, powszechną. Natomiast w zakresie wiedzy specjalistycznej korzysta z

⁶⁶S. Waltoś, P. Hoffmański, Proces karny....., s. 250.

⁶⁷J. Dzierżonowska, J. Studzińska, Biegli w postępowaniu sądowym cywilnym i karnym, Praktyczne omówienie regulacji z orzecznictwem, Warszawa 2016, s. 258.

⁶⁸Tamże, s. 257

⁶⁹Uchwała SN z dnia 30.10.1985r., OSNC 1986/9/140

pomocy biegłych ale tylko w zakresie sformułowanych przez nich wniosków logicznych stanowiących odpowiedź na pytania sądu. Zatem podkreślić należy, iż zasadne jest aby sąd formułował pytania nie ogólne ale jak najbardziej szczegółowe przy dokonywanej analizie, zebranego materiału, aby móc uzyskać informacje, które będą jak najbliższe prawdzie.

c) Kryterium legalności – prawa

W orzeczeniu z dnia 10 czerwca 1999r., sygn. II UKN 685/98 SN przyjął, że „normy swobodnej oceny dowodów wyznaczone są wymaganiami prawa procesowego, doświadczenia życiowego oraz regułami logicznego myślenia, według których sąd w sposób bezstronny, racjonalny i wszechstronny rozważa materiał dowodowy jako całość, dokonuje wyboru określonych środków dowodowych i ważąc ich moc oraz wiarygodność, odnosi je do pozostałego materiału dowodowego.” W przywołanej powyżej tezie orzeczenia SN w pierwszej kolejności zostało ujęte kryterium legalności czyli przepisów ustawy. Jak wcześniej wspomniałam sędziowska swoboda oceny wiarygodności i mocy dowodów jest przywilejem sądu merytorycznego, a zatem podważenie jej musi odbywać się w aspekcie legalności a nie prawdziwości wyprowadzonych wniosków. W ramach legalności mieści się kompletność ocenianego materiału zgodność z zasadami logiki i doświadczenia życiowego.⁷⁰ Po pierwsze oznacza to, że Sąd może oprzeć swe przekonanie jedynie na dowodach prawidłowo przeprowadzonych z zachowaniem wymagań dotyczących źródeł dowodzenia oraz zasady bezpośredniości. Po drugie, ocena dowodów musi być dokonana na podstawie wszechstronnego rozważenia zebranego materiału dowodowego. Sąd musi ocenić wszystkie przeprowadzone dowody oraz uwzględnić wszelkie towarzyszące im okoliczności np. zachowanie świadka, autentyczność dokumentu, źródło informacji, które mogą mieć znaczenie dla oceny mocy i wiarygodności dowodów. Po trzecie sąd zobowiązany jest przeprowadzić selekcję dowodów tj. dokonać wyboru tych na których się oparł i ewentualnie odrzucić inne, którym odmówił wiarygodności i mocy dowodowej.⁷¹ W orzeczeniu z 7 października 1935r. ,(CIII 287/34, Zb. Urzed. 1936, poz. 192) SN stwierdził, że oceny wiarygodności zeznania świadka można dokonać dopiero po ukończeniu postępowania dowodowego, po zestawieniu zeznań z wszystkimi ujawnionymi faktami i okolicznościami sprawy.⁷² W wyroku z dnia 3.6.1974r. II CR 273/74 SN stwierdził, że zgodnie z dyspozycją

⁷⁰Postanowienie SN z dnia 29.11.2002 sygn. IV CKN 32/01, Lex nr 487526

⁷¹T. Ereciński, Kodeks postępowania cywilnego Komentarz.....s. 1098

⁷²M. Jaślikowski ,Dowody i postępowanie dowodowe....., s. 264

art. 233 § 1 k.p.c. nie wolno sądowi oceniać poszczególnych dowodów w oderwaniu od reszty materiału dowodowego.⁷³ Trafnie SN stwierdził, iż każda ocena, w tym także wyników postępowania dowodowego, wyrażana w warunkach rozbieżnych twierdzeń stron i świadków, powinna być wynikiem samodzielności i niezależności w rozumowaniu i wyciąganiu wniosków istotnych, a nie eksponowanych przez strony. Każda bowiem ze stron procesowych stara się - ze zrozumiałych względów - narzucić sądowi orzekającemu własną ocenę zdarzeń (faktów), korzystną dla jej stanowiska procesowego i oczekiwanego wyniku sporu. Nie podzielenie tak prezentowanego i dowodzonego stanowiska nie jest równoznaczne z popełnionymi wadliwościami w sferze prawa procesowego lub materialnego.⁷⁴ W wyroku z dnia 4.4.1973 I CR 117/74 SN wyjaśnił, że stosownie do art. 233 par. 1 k.p.c. Sąd I instancji ocenia wiarygodność i moc dowodów według własnego przekonania, przy czym winien to jednak czynić na podstawie wszechstronnego rozważenia całego zebranego materiału dowodowego. Sprawdzianem tego, czy sąd należycie wykonał obowiązek wszechstronnego rozważenia zebranego materiału dowodowego jest uzasadnienie orzeczenia, w którym winien się on m.in. wypowiedzieć co do faktów, które uznał za udowodnione, dowodów, na których się oparł i przyczyn dla których innym dowodom odmówił wiarygodności i mocy dowodowej (art. 328 par. 2 KPC).⁷⁵ Jednoznacznie ze stanowiska przyjętego przez sąd wynika, iż sąd dokonując swobodnej oceny dowodu w przyjętym kryterium legalności realizuje to kryterium poprzez stosowanie się do wymagań źródeł dowodzenia i poprawności przyjętych dowodów oraz zasad procedury cywilnej. Stwierdzenie, że ze względu na brak wiedzy specjalnej sąd nie ma prawa dać wiary zeznaniom świadka nie znajduje oparcia w obowiązujących przepisach postępowania. Wręcz przeciwnie, z treści art. 233 § 1 k.p.c. wynika w sposób nie budzący wątpliwości, że sąd ma nie tylko prawo, ale i obowiązek oceny wszystkich dowodów, zaś ich ocena może prowadzić do odmowy wiary.⁷⁶ Opinia biegłego podlega ocenie przy zastosowaniu art. 233 § 1 k.p.c. na podstawie właściwych dla jej przedmiotu kryteriów zgodności z zasadami logiki i wiedzy powszechnej, poziomu wiedzy biegłego, podstaw teoretycznych opinii a także sposobu motywowania oraz stopnia stanowczości wyrażonych w niej wniosków.⁷⁷ Wszechstronna ocena sędziego materiału dowodowego powinna być uzasadniona prawidłowo zgodnie pierwszym kryterium logicznym i nadawać się do kontroli

⁷³Wyrok SN z dnia 03.06.1974r., sygn. II CR 273/74, www.lexlege.pl

⁷⁴Wyrok SN z dnia 08.10.1997r., sygn.II CKN 312/97, Lex nr 393859

⁷⁵Wyrok SN z dnia 04.04.1973r., sygn. I CR 117/74, www.lexlege.pl

⁷⁶Wyrok SN z dnia 05.01.2005r., sygn. II CK313/04, Lex nr 1119485

⁷⁷Wyrok SN z dnia 21.10.2004r. sygn. V CK 143/04, Lex nr 585885

instancyjnej. W sentencji wyroku SN z dnia 29 kwietnia 2009r. , II CSK 557/08 czytamy, iż sąd drugiej instancji, w razie stwierdzenia, że sąd pierwszej instancji przekroczył wyznaczone w art. 233 § 1 k.p.c. granice swobodnej oceny dowodów - nie może zmienić ustaleń faktycznych tego sądu w następstwie odmiennej oceny tych samych dowodów, ponieważ zobowiązany jest do stosowania przepisów procedury. Jednakże we wcześniejszym orzeczeniu z dnia 4 października 2007r., sygn. V CSK 221/07, stwierdza iż Sąd drugiej instancji może zmienić ustalenia faktyczne stanowiące podstawę wydania wyroku sądu pierwszej instancji bez konieczności przeprowadzenia postępowania dowodowego uzasadniającego odmienne ustalenia. Taka ocena nie oznacza przekroczenia granic swobodnej oceny dowodów. Należy podkreślić, że w orzecznictwie Sądu Najwyższego jest ugruntowany pogląd, iż sąd drugiej instancji może zmienić ustalenia faktyczne stanowiące podstawę wydania wyroku Sądu pierwszej instancji bez konieczności przeprowadzenia postępowania dowodowego uzasadniającego odmienne ustalenia o czym stanowi uchwała Sn w składzie siedmiu sędziów z dnia 23 marca 1999 r.⁷⁸ Można stwierdzić, że kryterium legalności oddaje w pełni istotę swobodnej oceny dowodów wskazując jak istotna jest niejako ochrona realizacji tej zasady zapewniona przez przepisy prawa stanowiące o kontroli instancyjnej, sposobu przeprowadzonych dowodów. Kryterium legalności nie pozwala sądowi na przekroczenie granic innych kryteriów, w tym w szczególności kryterium logiki

d) Kryterium ideologiczne

Ostatnie kryterium, czy też czynnik wyznaczający granicę swobodnej oceny dowodów to czynnik ideologiczny określany jako poziom świadomości prawnej sędziego oraz obowiązujące w danym momencie poglądy na sądowe stosowanie prawa. Musi bowiem istnieć zgodność między wewnętrznym przekonaniem sędziego, ukształtowanym na podstawie logicznej i wszechstronnej analizy dowodów, a jego świadomością prawną.⁷⁹ Jak twierdzi Jadwiga Klich Rump - poprzez ten czynnik należy rozumieć ideologię sądowego stosowania prawa wraz z teoretycznym uzasadnieniem formułowanych postulatów. W zakresie znaczenia czynnika ideologicznego SN wypowiedział się w orzeczeniu z dnia 10.4.2000r., sygn. V CKN 17/00 zauważając, że granice swobodnej oceny dowodów warunkuje także poziom świadomości prawnej sędziego oraz dominujące poglądy na sądowe

⁷⁸Uchwała SN z dnia 23.03.1999r., sygn. III CZP 59/98, OSNCP 1999, nr 7-8 ,poz. 124, Lex nr 497669

⁷⁹T. Ereciński, Kodeks postępowania cywilnego Komentarz.....s. 1098

stosowanie prawa.”⁸⁰ W uzasadnieniu orzeczenia z dnia 8.12.2000r., II UKN 127/00 SN rozstrzyga, iż czynnik ideologiczny, przez który rozumie się poziom świadomości prawnej sędziego, czyli znajomość nie tylko przepisów, doktryny i orzecznictwa, ale także informacje dotyczące różnych faktów życia społecznego i zasad doświadczenia służących do ustalenia zakresu pojęć prawnych, którymi posługują się normy prawne.⁸¹ Istotne znaczenie dla oceny dowodów przez sąd mają również czynniki subiektywne takie jak inteligencja sędziego, zdolność kojarzenia, charakter i doświadczenie życiowe. Przyczynowość jest kategorią poznawczą o charakterze obiektywnym, która zachodzi pomiędzy dwoma zdarzeniami - przyczyną i skutkiem, przy czym istnienie tego powiązania wyprowadza się na podstawie zasad doświadczenia życiowego, wspartych wiedzą naukową.⁸² W zakresie stosowania zasady swobodnej oceny dowodów są ustalone granice – kryteria tejsze swobody, które wskazują na istnienie pewnego schematu dokonywania swobodnej oceny zebranego materiału dowodowego przez sędziego. Schemat ten przewiduje dokonanie oceny z perspektywy zasad logiki i poprawności rozumowania, wiedzy prawnej oraz z ujmując perspektywę psychologiczno – społeczną, w której mieści się doświadczenie sędziego, poziom inteligencji, rodzaj osobowości. W tym miejscu, należy odnieść się do pojawiającego się w literaturze czynnika psychologicznego. W mojej ocenie jest to powyżej opisany czynnik ideologiczny, w które zakresie miesi się indywidualna wiedza sędziego, jego świadomość społeczna. Nie znajduje uzasadnienia jego odrębne funkcjonowanie jako kolejnego kryterium.

Podsumowanie

Reasumując przeprowadzoną analizę należy stwierdzić, że zasada swobodnej oceny dowodów jest zasadą postępowania dowodowego, które jest elementem procesu cywilnego i karnego. Ustawodawca w przepisach art. 233 k.p.c. i art. 7 k.p.k. wskazał czynniki, poprzez zastosowanie pojęć ogólnych i abstrakcyjnych, jakimi kieruje się sąd w realizacji zasady swobodnej oceny dowodów. W związku z powyższym należało wskazać szczególne kryteria pozanormatywne, które w sposób precyzyjny pozwolą stosować wskazania przepisów w/w zasad. W tym zakresie doktryna i orzecznictwo przyjęły jednolite kryteria. Zatem odpowiadając na postawioną tezę należy stwierdzić, że do prawidłowej realizacji zasady swobodnej oceny dowodów jest niezbędne stosowanie łączne czynników: logicznego,

⁸⁰Wyrok SN z dnia 10.04.2000r., sygn. V CKN 17/00, www.lexlege.pl

⁸¹Wyrok SN z dnia 08.12.2000r. sygn. II UKN 127/00, www.lexlege.pl

⁸²Wyrok SN z dnia 26.01.2006r., sygn. II CK 372/05, Lex nr 172186

legalnego i ideologicznego. Każdy z czynników obejmuje szczególne kryteria, przedstawione zarówno przez doktrynę, jak i orzecznictwo SN. Należy pamiętać, iż celem realizacji zasady jest ustalenie zgodności faktycznej przez sąd z rzeczywistością. Powyższe implikuje istotę zasady poprzez stosowanie wszechstronnej, całościowej oceny rozumianej jako ocena wszystkich dowodów, zaistniałych okoliczności sprawy, przedstawionych środków dowodowych, sytuacji, opartych na powstałym w toku postępowania przekonaniu sądu uzasadnionym wiedzą, doświadczeniem życiowym i logiką. Sąd zobowiązany jest dokonać oceny poprzez ustalenie ważności, poprzez wartościowanie zebranego materiału dowodowego i nie tylko w kontekście indywidualnych okoliczności sprawy. Zatem realizacja zasady w każdym przypadku wymaga od sądu indywidualnego podejścia i pełnego profesjonalizmu w wykonywaniu oceny. Niedopuszczalna w realizacji zasady jest postawa sądu charakteryzująca się automatyzmem i stosowaniem schematów, choć zasada sama w sobie zawiera schemat postępowania. Kryterium zasad: logiki, doświadczenia życiowego i wiedzy stawia wyraźne wymaganie w działaniu sądu na podstawie tzw. „otwartego umysłu” poprzez stałe doskonalenie procesów myślowych, spostrzeżeń oraz poszerzanie wiedzy ogólnej.